

In gesprek met Wantje Fritschy

‘Ik kom te vaak proefschriften tegen die onderaannemerwerk zijn.’

Het eerste thema dat ik aan je wil voorleggen betreft jouw belangstelling voor de geschiedenis van de overheidsfinanciën. Uit je lijst van publicaties komt naar voren dat je je al lang voor die geschiedenis en aanverwante thema's, zoals staatsvorming, interesseert. Hoe kwam je er inder tijd toe om dit onderwerp te kiezen? De meeste historici liepen en lopen er niet warm voor. Ik hoor deze of gene geschiedenisstudent al roepen: ‘ingewikkelde materie en nog saai ook’.

Die belangstelling kwam voort uit een tijd die jij je ook nog wel herinnert, ons studentenverleden. Net als zoveel van onze leeftijdgenoten eind jaren zestig, begin jaren zeventig, bestudeerde ik in die jaren het werk van Karl Marx. Ik vond toen dat ik mij moest gaan verdiepen in ‘de rol van de staat in het kapitalisme’. Ik was in 1967 begonnen met egyptologie en kunstgeschiedenis, maar onder invloed van de studentenbeweging van 1968-1969 moest ik van mezelf iets ‘maatschappelijk relevants’, zoals dat toen heette, gaan doen. Ik vond egyptologie en kunstgeschiedenis heel interessant, maar het leek me dat die studies niet in aanmerking kwamen voor die kwalificatie en ben er toen geschiedenis bij gaan studeren. Ik kwam toen voor het eerst van mijn leven in aanraking met het vak economie, dat ik als gymnasiummeisje nooit had gehad, en koos onmiddellijk voor economische en sociale geschiedenis. Dat leek me de meest maatschappelijk relevante richting binnen geschiedenis en een goede basis om iets te weten te komen over ‘de rol van de staat in het kapitalisme’.

Het leek me wel een nogal moeilijk onderwerp. Daarom besloot ik me maar te richten op de kleine Nederlandse staat, die bovendien pas in 1813 was ontstaan. Ik besloot te starten met de eerste kapitalistische onderneming die voor zijn welslagen evident afhankelijk was geweest van staatsbemoeienis, namelijk spoorwegaanleg. Dat werd mijn eerste confrontatie met de geschiedenis van de overheidsfinanciën. Een bewerking van die scriptie werd, ondanks de marxistische invalshoek, als artikel geaccepteerd in het weinig

revolutionaire *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek*. Ik vrees, eerlijk gezegd, dat bij mijzelf fascinatie voor historisch onderzoek toen al een beetje de overhand had gekregen boven pogingen om maatschappelijk relevant te zijn.

Toen ik moest gaan nadenken over een proefschriftonderwerp besloot ik terug te gaan naar het einde van de achttiende eeuw. Mensen die vonden dat er revolutionaire veranderingen nodig waren in Nederland, niet alleen in politiek opzicht, maar ook in sociaal-economisch opzicht, dat leek me interessant. Ik ben me toen af gaan vragen welke veranderingen de Bataafse revolutionairen tot stand wilden brengen in het financiële beleid om hun sociaal-economische doelstellingen te realiseren en wat de marges waren voor een dergelijk beleid. Die marges voor revolutionaire veranderingen bleken erg smal, ten gevolge van de grenzen die de overheidsfinanciën daaraan stelden. In de achttiende eeuw bleek men van oordeel geweest te zijn dat 'de finantie de zenuw (was) van de staat'. Dat leek me een juist inzicht. Ik merkte hoezeer inzicht in de geschiedenis van overheidsfinanciën bijdraagt tot inzicht in het functioneren van een staat en in processen van staatsvorming.

Er waren niet veel mensen die je op die weg volgden.

100

Mensen denken al gauw: belastingen en zo, dat moet wel saai zijn. Cijfers vinden veel mensen afschrikwekkend. Maar ik vond het wel een uitdaging om te proberen van schijnbaar onaantrekkelijk archiefmateriaal een spannend verhaal te maken. Volgens mij kon dat en ik denk nog altijd dat mijn proefschrift een spannend boek is geworden.

Gezien je recente benoeming tot bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van de overheidsfinanciën aan de VU op voordracht van het Unger-van Brerofonds zijn er blijkbaar toch meer mensen die het belang van het thema inzien. Zijn er buiten de VU in binnen- en buitenland ook studiegroepen of verenigingen e.d. waarin overheidsfinanciën centraal staan?

Volgens mij is het vaak zo, als je denkt met een nieuw soort onderwerp te beginnen, dat het dan toch altijd al in de lucht blijkt te hangen. Ik kwam Marjolein 't Hart tegen die dezelfde soort belangstelling bleek te hebben.¹⁸ Zij richtte zich op een vroegere periode, de zestiende eeuw. Marjolein promoveerde bij de Leidse hoogleraar in Middeleeuwse Geschiedenis Blockmans en zat toen al goed in de internationale contacten. Zij deed met hem mee in een groot Europees project op het terrein van de geschiedenis van de overheidsfinanciën. Daaruit is onder meer het boek *Economic systems and State*

¹⁸ UHD Economische en Sociale Geschiedenis aan de UvA.

finance voortgekomen.¹⁹ Later heb ik Bonney en die internationale groep ook leren kennen. Bonney is op Europees niveau degene die dit soort onderzoek grootscheeps op de rails heeft gezet, die databases ging verzamelen over overheidsfinanciën overal in Europa en die daar ook van de Europese Commissie geld voor heeft gekregen. Toen mijn kinderen nog thuis waren, was ik niet zo gericht op internationale activiteiten. Maar toen ik mijn eerste Engelstalige artikel op dit terrein geschreven had, leidde dat wel ook meteen tot contact met mensen als Peter Matthias en Patrick O'Brien. Bij het laatste internationale *World Economic History Congress* hebben Marjolein en ik met Edwin Horlings gezamenlijk de Nederlandse bijdrage verzorgd in een door O'Brien georganiseerde sessie over *The efficiency of fiscal systems in Europe and Asia*.

Wat gebeurde er in eigen land?

Er bestaat hier al jarenlang een werkgroep Geschiedenis van de Overheidsfinanciën. Ik heb dat altijd een interessante groep gevonden, omdat het een principiële interdisciplinaire werkgroep is. Er zitten dus niet alleen historici in, maar ook juristen, mensen van het archiefwezen en van het museumwezen, zoals van het belastingmuseum in Rotterdam, Arent Pol van het muntmuseum in Leiden, Albert Scheffers van het muntmuseum in Utrecht. Maar er zaten ook mensen bij van de belastingdienst die geïnteresseerd waren in geschiedenis, en van het Ministerie van Financiën, Grapperhaus, die ooit staatssecretaris was, Postma die toen secretaris-generaal bij Financiën was, Konings, toen van de Rekenkamer, al dat soort mensen kwam je daar tegen. Het was een club die voor mij heel nuttig was, omdat die mensen vaak dingen wisten en ingangen kenden die ik niet wist. Ze waren bereid om stukken van je te lezen en hadden goede tips. Die werkgroep Geschiedenis van de Overheidsfinanciën is niet een werkgroep die erg aan de weg timmert of voor anderen spectaculair oogt, maar die dus interessant is omdat hij zo interdisciplinair is, en er zowel in wetenschappelijk als in maatschappelijk opzicht interessante mensen komen.

101

Als hoogleraar wordt je geacht promoties te begeleiden. Heb je al mensen die bij jou willen promoveren?

Nee, en ik moet zeggen dat dat ook één van de redenen is geweest dat ik gearzeld heb of ik dat hoogleraarschap wel zou aannemen. Ik heb er een week over nagedacht of ik het wel zou doen of niet. Ik wil namelijk helemaal niet zo nodig bevorderen dat jonge mensen gaan promoveren op een onderwerp uit de geschiedenis van overheidsfinanciën, alleen al omdat ik

¹⁹ R. Bonney (ed.), *Economic systems and State finance* (Oxford 1995).

vrees dat dat voor jongeren een doodlopende weg is. Universitaire geschiedenisopleidingen vinden gepromoveerden met zo'n specialisme niet aantrekkelijk voor hun studenten en ik weet dat bijvoorbeeld het Ministerie van Financiën zegt: 'We hebben liever geen gepromoveerden, we hebben liever pas afgestudeerden.' Als iemand zich bij mij meldt, zal ik hem of haar natuurlijk heel graag begeleiden, als die dat persé wil, maar ik zal het altijd eerst afraden. In het bronnenproject 'Gewestelijke Financiën ten tijde van de Republiek' met het Nederlandse Instituut voor Geschiedenis, waar ik een aantal jaren na mijn promotie mee begonnen ben, werk ik in principe met gepromoveerden, niet met aio's.

Ik verwacht wel dat je met dat professoraat iets gaat doen.

Eerlijk gezegd heb ik dat hoogleraarschap vooral beschouwd als een blijk van waardering voor wat ik gedaan heb. Ik ben er persoonlijk van overtuigd dat dat om een principiële, fundamentele aanvulling op de Nederlandse geschiedenis gaat, zowel qua bronnenmateriaal dat toegankelijk is gemaakt, als wat ik op basis daarvan geschreven heb. Ik heb dat hoogleraarschap niet beschouwd als een verplichting om te gaan zorgen voor een stoet van promovendi die nu allemaal ook op datzelfde terrein gaan werken.

102

Je zou je meer willen inzetten voor je nieuwe onderwerp, de Marokko-studies?

Bijvoorbeeld, hoewel zich dat vooralsnog vooral beperkt tot onderwijsactiviteiten in de bachelorfase. Ik heb jarenlang diep en zeer gedetailleerd in vrijwel uitsluitend Nederlandse bronnen gegraven. Op een gegeven moment denk je: ik wil nu mijn eigen vleugels wel weer eens wat wijder uitslaan en niet alleen maar op één zo'n klein terrein in één zo'n klein land bezig zijn. Misschien heeft dat ook met je leeftijd, je persoonlijke ontwikkeling te maken.

Hoe staat het met de afsluiting van de bronnenpublicaties in het kader van het project Gewestelijke Financiën. Is het einde in zicht?

Er zijn nu vier delen verschenen en de volgende twee zijn klaar en verschijnen volgend jaar. Aan de financiering van het zevende deel wordt momenteel gewerkt. Het is een soort project dat wat afwijkt van de gewone huidige onderzoeksprojecten. Nu moet je in wetenschappelijk onderzoek immers eigenlijk een gróót project aanvragen met minimaal twee aio's en een postdoc e.d. Maar dat bronnenproject werd, toen ik ermee begon, als een risicoproject gezien. Al tientallen jaren lang was meer inzicht in het financiële bestel van de Republiek als een wenselijkheid voor historisch onderzoek aangemerkt, maar het was nog nooit echt van de grond gekomen.

Ik heb die twijfel aan de haalbaarheid proberen te omzeilen door te zeggen: 'Dit project kan in deelprojecten opgesplitst worden. De haalbaarheid van een nieuw deelproject kan blijken uit het succes van het voorgaande. En ook als er maar één deelproject slaagt, is er toch al een bijdrage. Zo is dit project per deelproject gefinancierd. Het eerste project was Overijssel, het tweede Drenthe, toen kwamen Groningen en Holland. Nu komen Utrecht en Friesland eraan. Maar de financiën moesten voor elk deel telkens opnieuw bij elkaar worden gesprokkeld.

Het totale project loopt dus naar zijn eind?

Zeeland moet in ieder geval nog. Over Gelderland aarzel ik, daar is maar heel weinig materiaal. De voortgang is steeds ook afhankelijk geweest van de vraag of er een geschikte onderzoeker aanwezig was. Want het is het soort materiaal dat je niet door een pas afgestudeerd historicus kunt laten bewerken. Het moet iemand zijn die toch al een behoorlijke ervaring en *know how* heeft.

Begrijp ik het goed dat de delen eigenlijk, zoals we dat vroeger noemden, bronnenuitgaven zijn?

Nee, eigenlijk juist niet. De eigenlijke bronnenuitgave, dat is de bij de delen behorende elektronische database op www.inghist.nl. Het boek maakt de bronnen toegankelijk, geeft er uitvoerige toelichtingen op en biedt door de gemaakte tabellen in feite ook een interpretatie van het materiaal. De bronnen vormen een vaak chaotische brei. Het zijn gigantische bergen aan cijfers. Je moet dus besluiten wat je bij elkaar op gaat tellen om daar tabellen van te maken. Dus daar zit al een interpretatie in. Hoe orden je? Orden je op basis van de ordeningsprincipes van het verleden, of op basis van huidige principes?

Waartoe al dat werk?

Ik weet dat er vaak wat minachtend wordt gedaan over bronnenpublicaties. Dat kan mij niet zoveel schelen. Volgens mij lever ik met dit project een principiële bijdrage aan inzicht in de geschiedenis van de Republiek, zowel in het proces van staatsvorming als in de aard en de effecten van het belastingstelsel, als in de marges en mogelijkheden van financieel beleid. Ik heb ook voortdurend geprobeerd daar in artikelen blijk van te geven. Vooral het laatste deel over het financiële bestel van Holland, daar ben ik echt heel trots op. Het biedt heel veel nieuw materiaal, dat overigens grotendeels ooit door Ruud Liesker was verzameld voor een proefschrift, en ook echt nieuwe inzichten over het functioneren van dat Hollandse financiële bestel.

Je hebt — ik zinspeelde er al op — inmiddels een nieuw project op de rails gezet, de Marokkostudies.

Ja, maar het gaat absoluut niet om een kant-en-klaar groot onderzoeksproject waarvan ik denk: dat moet ik nu maar eens indienen om daar postdocs en aio's op aan te trekken. Dat lijkt me voor dit onderwerp niet realistisch. Mensen moeten minimaal Frans lezen als ze iets met Marokko willen en toch eigenlijk liefst ook Arabisch. In Marokko ligt bovendien het historische bronnenmateriaal niet bepaald voor het opscheppen. Als je aan zoiets begint dan moet je voor een deel toch drijven op contacten met mensen daar. Vandaar dat ik om te beginnen naast het opzetten van dat keuzevak Marokkostudies, maar eens een interdisciplinair Nederland/Marokko-congres heb georganiseerd.

Hoe kwam je aan Marokko als studieobject?

Vanuit het onderwijs. Wij doen af en toe in het tweede jaar een andere regio. Mijn collega Erik Bloemen had een keer geopperd: 'Waarom doen we niet iets rond de Middellandse zee? Dan wil ik wel iets met Turkije doen.' Toen heb ik gezegd: 'Dan wil ik wel iets met Marokko doen.' Maar op dat moment had ik eigenlijk nog geen idee hoe Marokko er zelfs maar uitzag.

Je had ook niet een bepaalde doelstelling?

104 De doelstelling had betrekking op het onderwijs. Ik vond, gezien de grote groep mensen in Nederland van Marokkaanse afkomst, dat een universitaire geschiedenisopleiding zo langzamerhand ook wel eens iets rond Marokkaanse geschiedenis mocht gaan aanbieden. Toen dat hoogleraarschap mij aangeboden werd dacht ik: mijn Gewestelijke Financiën project is bijna afgelopen, ik ben nu met totaal andere dingen begonnen, zal ik dat nog wel doen? Een overweging om het wel te doen was dat het me wel aantrekkelijk leek om beide zaken te combineren. Ik had dat internationale congres gehad over 'The efficiency of fiscal states in Europe and Asia'. Ik vond dat een heel zinnig en interessant congres, omdat eerdere congressen steeds alleen over Europese overheidsfinanciën gingen. En daar kwamen nu voor het eerst Chinese, Indiase en Turkse overheidsfinanciën aan bod. Dat gaf heel verrassende, nieuwe inzichten.

Voor Europese overheidsfinanciën is bijvoorbeeld het zich kunnen permitteren van een staatsschuld een vitaal aspect van het staatsvormingsproces. China en India bleken eeuwenlang helemaal geen staatsschulden gekend te hebben! Dat stimuleert om erover na te denken hoe dat komt, en om de relatie te onderzoeken met bijvoorbeeld afwijkende processen van economische ontwikkeling. Het inzicht in het financieel bestel van die Europese staten, waarbinnen dat van de Republiek een heel uitzonderlijk en interessant

geval is, wordt erdoor verdiept en krijgt meer reliëf als je ook meer inzicht krijgt in het financieel bestel van niet-Europese staten. Ik vond dat ik met een dergelijke oratie toch wel degelijk ook een bijdrage zou leveren aan het bevorderen van die geschiedenis. Dus heb ik dat hoogleraarschap toen toch maar geaccepteerd.

Wat heb je tot nu toe hier verder aan gedaan?

Vooraf veel gelezen, ook theoretische benaderingen. Er is bijvoorbeeld een boek verschenen dat bij politicologen nogal de aandacht heeft getrokken: *States and power in Africa*. Tot mijn verrassing kwam ik daar een zelfde soort noties tegen als waar ik op uit was gekomen toen ik me voor die oratie met de overheidsfinanciën van Marokko bezighield, in het bijzonder het effect van fenomenen als bevolkingsdruk of 'onderbevolking' op staatsvorming. Als land niet erg schaars is en ook bergland vruchtbaar is, dan kan belastingheffing voor een overheid vrij moeilijk zijn, als grote delen van de bevolking zich in de bergen terugtrekken en slecht bereikbaar worden voor belastinginners. Ik was tot dan toe sterk institutioneel en vaak rond nogal gedetailleerde vragen met de Nederlandse overheidsfinanciën bezig geweest. Bij die Marokko-oratie heb ik gewerkt met een soort algemeen model om verschillen in financieel bestel tussen staten te verklaren, waarin factoren als bevolkingsontwikkeling en religie een rol spelen. Ik vond dat nuttig en verruimend voor inzicht in het verschil tussen het financieel bestel van de Marokkaanse staat en de Nederlandse staat op de drempel van de moderne tijd.

105

In dat kader was het ook nuttig, denk ik, om daar naartoe te gaan. Je hebt er een aantal maanden gezeten. Wat heb je daar gedaan?

Ik heb mij toen vooral in algemene zin georiënteerd op Marokko, zowel op het land, op wat er momenteel aan de hand is, als op contacten met Marokkaanse historici. Ik had een sabbatsperiode en ik wilde die niet gebruiken om meteen weer in een bepaald archief te duiken. Dus ik heb vooral veel gereisd, veel kranten gelezen en veel mensen gesproken. Ik denk dat ik door die drie sabbatsmaanden veel beter toegerust ben geraakt voor onderwijs en onderzoek met betrekking tot Marokko.

Hoe was die reis georganiseerd?

Ik ben er gewoon naar toe gegaan. Ik had één contact aan de Universiteit van Rabat en ik dacht: dan ik begin dus maar met een week in Rabat. Dat is een nogal Europees aandoende stad, dus was de overgang niet zo groot. Daarna ben ik in Fez een taalcursus Modern Standaard Arabisch gaan doen van drie weken. Daarna weer voor een maand een appartement in Rabat gehuurd,

contacten gelegd met de ambassade in het kader van de voorbereiding van een Marokko-congres, in de universiteit daar met mensen gesproken, een afspraak gemaakt om er een lezing te komen houden, en in de Nationale Bibliotheek gewerkt. Er bleek in die tijd een internationaal congres 'The post-colonial cities' gehouden te worden aan de Universiteit van Rabat. Daar ben ik ook maar naar toe gegaan om mensen te kunnen ontmoeten. Op een gegeven moment hing er tot mijn vreugde zelfs een aankondiging van een internationaal congres aan de Engelstalige universiteit van Ifrane onder de titel 'New approaches to Moroccan history'.

En daar werd je aardig ontvangen?

Ik zag die aankondiging een paar dagen van tevoren en heb meteen een mailtje naar de organisatie gestuurd. Ik bleek van harte welkom, en kreeg zelfs een kamer en maaltijden. Ik wilde contacten met historici om een beetje idee te krijgen wat er om ging. Daar had ik de *crème de la crème* van historisch Marokko onder handbereik. Ik heb geschiedeniscollega's en studenten aan de VU in het blad van de opleiding ook verslag gedaan van wat ik gemerkt heb aan ontwikkelingen op het terrein van ons vak in Marokko.

106

Ik vind het logisch om te proberen om *know how* op te bouwen in Nederland over de geschiedenis van Marokko, omdat we momenteel in Nederland zo'n grote groep Marokkanen hebben. De VU trekt ook verhoudingsgewijs wat meer moslimstudenten dan andere universiteiten, hoewel nog nauwelijks bij geschiedenis. In Nederland is er altijd zeer veel kennis opgebouwd over Indonesië omdat daar zulke intensieve banden mee bestonden. Een grote bevolkingsgroep in Nederland van nu heeft banden met Marokko. Ik vind dat universiteiten dan een taak hebben om academische kennis over zo'n land te genereren, aan te bieden, en te zorgen dat er op universiteiten iets gebeurt rond Marokko. Mijns inziens moet je zoiets beginnen op bachelor-niveau, niet op het niveau van grootscheepse onderzoeksprojecten voor aio's en postdocs.

Wat heb je tot nu toe geleerd?

Voorals hoe weinig ik nog steeds weet, maar ook in ieder geval dat het een goed idee is geweest om te proberen mijn oude en mijn nieuwe belangstelling te combineren. Ik kan dat nu inbrengen in de masteropleiding *Global History* waar we aan de VU mee begonnen zijn. Enerzijds ben ik geïnteresseerd in aansluiting bij onderzoek zoals Peer Vries dat doet naar 'the rise of the West'. Die bekommert zich niet om archiefonderzoek, maar leest alleen wat anderen geschreven hebben. Ik denk anderzijds dat het goed is als zich daarnaast ook mensen met specialistische kennis op één terrein met *global history* proberen bezig te houden.

Hoe is het met je Arabisch?

Het is helaas een illusie gebleken dat ik na die cursus de uitzendingen van Al-Jazeera wel zou kunnen verstaan, maar ik heb natuurlijk wel wat geleerd. Met een woordenboek kan ik het wel lezen, maar verstaan.....

Ik kan een paar zinnnetjes zeggen, maar zodra ze in het Marokkaans-Arabisch terug gaan praten houdt het op. Nee, het is echt behoorlijk moeilijk hoor, en dan spreekt leeftijd natuurlijk ook een woordje mee.

Nog even naar het doel van jouw onderzoek daar. Blijkbaar heb ik je nog niet helemaal goed begrepen. Ik dacht dat het een onderzoeksthema zou worden, een onderzoekszwaartepunt.

Nee, het is voorlopig puur vanuit het onderwijs gestart en uit de behoefte aan contacten met wetenschappers in Marokko. Het opzetten van een groot onderzoeksproject om daar anderen op aan het werk te zetten, dat zie ik in deze fase in het geheel nog niet zitten. Ik weet natuurlijk heel goed dat men dat vandaag de dag van een hoogleraar verwacht, en dat is ook de reden dat ik ontzettend gearzeld heb of ik die leeropdracht zou aanvaarden. Maar er worden naar mijn oordeel voortdurend al voldoende prachtige historische projecten van anderen gefinancierd. Denk aan de *vidi en vici-projecten* van NWO. Het leek me alleen wel goed voor Marokko-studies als daar iemand bij betrokken zou zijn met een hoogleraartitel, en door in mijn oratie mijn oude en nieuwe interesse te combineren en dat ook in mijn eigen onderzoeksactiviteiten te gaan doen, leek het me uiteindelijk toch verantwoord om maar 'ja' te zeggen. Ook omdat we aan de VU met die masterspecialisatie *Global History* beginnen. Wij werken aan de VU als ESG (economische en sociale geschiedenis) al lang veel samen met Niet-Westerse Geschiedenis. Daar zit voor mij de nieuwe *drive*: buiten Nederland en Europa kijken, en dan blijf ik iedere keer natuurlijk wel met name geïnteresseerd in die overheidsfinanciën.

107

Maar daar zit toch ook een onderzoekscomponent in, want het is toch een soort programmavoorstel, net als die oratie.

Ja, maar niet zo dat ik denk: daar ga ik nu eens een aantal aio's en een post-doc proberen op aan het werk zetten. Ik ben me vooral zelf aan het heroriënteren en in sterke mate gerelateerd aan het onderwijs.

In het verleden heb ik natuurlijk in feite ook niet zo gewerkt. Toen ik met het Gewestelijke Financiën project begon dachten heel wat mensen: dat wordt nooit wat. Ik ben gewoon ergens begonnen en uiteindelijk hebben daar tot nu toe zes mensen in meegewerkt.

Goed, maar als het je nu op een presenteerblaadje wordt aangeboden, twee postdocs, drie aio's?

108 Dan zou mijn reactie zijn: ik wil alleen maar mensen die denken: 'onderzoek doen naar een aspect van de geschiedenis van de overheidsfinanciën of naar een aspect van de geschiedenis van Marokko, dat lijkt mij interessant. Ik wil zelf wel iets bedenken en het kan mij niet schelen als dat niet bijdraagt tot een verbetering van mijn positie op de arbeidsmarkt'. Ik ben voor ons vak niet altijd zo gelukkig met die onderzoeksprojecten waarin mensen moeten uitvoeren wat door anderen voor hen bedacht is. Ik gun het mensen van harte als ze dat graag doen. Maar ik ben zelf eigenlijk meer geïnteresseerd in proefschriften die geschreven zijn door mensen van wie je in het boek merkt dat ze gedreven werden door een oprechte eigen nieuwsgierigheid, een hevige eigen *drive* om iets te achterhalen, om ergens inzicht in te krijgen. Ik kom te vaak proefschriften tegen die onderaannemerwerk zijn. Het mag van mij best, en het kan best een bijdrage aan het vak zijn, maar ik ben er zelf toch wat huiverig voor. Historische proefschriften worden niet eens allemaal meer besproken in de vaktijdschriften. Ik vind het een beetje treurige gedachte dat mensen vier jaar lang heel specialistisch met het vak bezig zijn, en daarna eigenlijk slechter plaatsbaar zijn op de arbeidsmarkt dan voordien, omdat universiteiten nu eenmaal geen plek hebben voor alle aio's na hun promotie. Ik vind dus dat er eigenlijk veel te veel aio-plaatsen gecreëerd worden. De structuur waarbinnen het wetenschappelijk onderzoek in de geschiedenis nu georganiseerd is, dat spreekt mij niet zo aan. Ik vind die vrije markt werking waarin al die jonge wetenschappers met elkaar moeten concurreren en waarbij het bij voorbaat vaststaat dat een groot aantal van hen zeker niet aan de bak zal komen eigenlijk verwerpelijk. Geef promotieplaatsen aan de briljantste mensen waar je het meest van verwacht en geef die dan ook het reële vooruitzicht op een baan aan de universiteit. Ik heb onlangs zelfs al gemerkt dat een briljante onderzoekster van ongeveer veertig, die het ene na het andere boek schrijft en wier proefschrift onmiddellijk in een aantal talen vertaald is, gepasseerd werd toen er eindelijk weer eens een halve vaste plaats aan een universiteit vrij was. Men had daar inmiddels toch liever een jongere onderzoeker. Onacceptabel vind ik het dat dat kan gebeuren.

Je raadt het mensen af?

Ja. Toen Leendert van der Ent, die bij twee boeken in het Gewestelijke Financiën project betrokken is geweest, me zei dat hij overwoog om maar de wetenschapsjournalistiek in te gaan in plaats van te promoveren, heb ik dat onmiddellijk aangemoedigd. Tom Pfeil is ooit met Zeeland begonnen, maar kon een baan bij de Belastingdienst krijgen. Ik heb hem krachtig aangeraden

om daar voorrang aan te geven, omdat ik hem na afloop van Zeeland niets te bieden had. Ik kan me maar één keer herinneren dat ik een student echt zo briljant vond dat ik het evident vond om hem met kracht aan te moedigen om te proberen een promotieplaats te krijgen en gelukkig zit hij nog wel steeds in het vak, al is het dan niet aan een universiteit.

Ik wil afscheid nemen van de financiën en Marokko, en naar een heel ander onderwerp gaan. Je bent al heel lang aan de Vrije Universiteit Amsterdam werkzaam. Vanaf 1991 als UHD, maar daarvoor ook een aantal jaren als wat tegenwoordig UD heet. Daar ben je ook geconfronteerd met de confessionele grondslag van de VU. Ik heb het idee dat die grondslag vroeger veel meer een rol speelde bij benoemingen e.d. dan dat dat tegenwoordig het geval is. Is dat ook zo, merk jij daar iets van?

Om hoogleraar te worden moet je nog altijd wel iets op papier zetten over hoe je aankijkt tegen de bijzondere grondslag van de VU. Maar daarin gaat het niet zozeer om het christendom, als wel om de bereidheid om je niet alleen bij de wetenschap, maar ook bij de samenleving betrokken te voelen. Het bijzondere karakter van de VU wordt tegenwoordig meer gezien in een soort expliciet beleden gevoel van verantwoordelijkheid voor ook de samenleving, en een bereidheid om normen en waarden in onderwijs aan de orde te stellen.

109

Maar als iemand nu zegt: 'ik geloof in God noch gebod', die kan toch aangesteld worden?

Dat geloof in God is niet zo belangrijk, maar 'in God noch gebod' gaat misschien een beetje ver. Maar het zou me zeer verbazen als dat aan andere universiteiten anders was.

Hoe kijk je zelf aan tegen zo'n confessionele universiteit, of is dat nooit een punt geweest waarover je hebt nagedacht?

Toen ik solliciteerde, was mijn houding: waarom zouden de gereformeerden een privé-achttertuintje met werkgelegenheid voor zichzelf mogen hebben, terwijl dat wél door de overheid betaald wordt. Maar ik vind het wel interessant dat er ooit zoiets is opgericht in Nederland. Ik vind het prima dat dat dus betekent dat de VU een centrum heeft voor de geschiedenis van het Protestantisme. Het geeft een soort kleur aan de geschiedbeoefening in Nederland. Ik zou er wel wat op tegen hebben als de VU zou zeggen: hier mogen alleen mensen werken die de gereformeerde godsdienst belijden. Maar dat was dus al niet meer het geval, toen ik daar, inmiddels 26 jaar geleden, aangesteld werd.

Het speelde dus nauwelijks een rol.

Nee, ik vraag mij af hoeveel gereformeerden er eigenlijk nog rondlopen bij Geschiedenis. Ik heb zo'n vermoeden dat de meerderheid op dit moment eerder van katholieke origine is! Ik ook, hoewel ik me wel ooit heb laten uitschrijven, waar ik overigens ook geen geheim van heb gemaakt.

Het is geen onderwerp van dagelijkse discussie?

Nee, ik merk daar helemaal niets van.

Men wil dus de beste onderzoekers, maar helaas als ze niet christelijk zijn, dan heb je misschien een probleem. In het algemeen gesproken, merk je nooit iets van dat soort discussies?

Nee, in het geheel niet. Ik merk alleen dat het College van Bestuur nog wel steeds hecht aan dat woord 'bijzonder'. Ze hebben er een paar jaar geleden nog een speciale brochure over laten uitgeven onder de titel 'Gewoon bijzonder'. Omdat ze aan dat 'bijzonder' niet zozeer een godsdienstige, als wel een maatschappelijke invulling geven, heb ik daar niets op tegen, integendeel.